

Тема 1 Сутність і функції грошей

- **План**

- 1.1 Походження грошей

- 1.2 Види грошей

- 1.3 Функції грошей

- 1.1 Походження грошей

- В економічній літературі розглядаються два підходи до походження грошей: **раціоналістична та еволюційна концепції.**

- **Перша пояснює походження грошей** як підсумок угоди між людьми, які впевнились у тому, що для руху вартостей в міновому обороті необхідні спеціальні інструменти.
- **Згідно з другою** – гроші з'явилися в результаті еволюційного процесу, який поза волею людей призвів до того, що деякі предмети виділилися із загальної маси і посіли особливе місце.

- Процес еволюції та становлення грошей представляє **собою розвиток форм вартості**, тобто розвиток мінової вартості.
- *Перша форма – проста, або випадкова форма вартості властива низькому рівню розвитку продуктивних сил.*
- *(наприклад, одна вівця дорівнювала одному мішку зерна)*
- **Зерно служить формою вартості вівці, тобто пасивно відображає суспільну працю витрачену на вирощування вівці.**

- **Еквівалентна форма вартості має наступні особливості:**
- - споживча вартість товару-еквіваленту (зерна) служить формою прояву своєї протилежності – вартості товару (вівці);
- - індивідуальна праця, витрачена на виробництво товару-еквіваленту (зерна), виражає свою протилежність – суспільну працю;
- - конкретна праця, закладена в товарі-еквіваленті (зерні), служить формою прояву абстрактної праці.

- **Друга форма - розгорнута форма вартості.** З подальшим розподілом праці і зростанням виробництва все більше продуктів – товарів надходить на ринок. Один товар зустрічається при обміні з великою кількістю інших товарів-еквівалентів. Наприклад, один мішок зерна дорівнює:
 - одній вівці,
 - одній сокирі,
 - одному аршину полотна тощо.

- **Третя форма вартості – загальна, коли товар стає головною метою виробництва.**
- Кожний товаровиробник за продукт своєї праці прагнув отримати загальний товар, який потрібний всім. В зв'язку з такою об'єктивною необхідністю, з товарної маси стали виділятися товари, що виконують роль загального еквіваленту.

- В результаті розвитку обміну загальним еквівалентом протягом тривалого періоду стає один товар, здебільшого метал.
- Він визначив появу **четвертої форми вартості – грошової**, для якої характерні наступні риси:
 - - загальне визнання даного факту як покупцем, так і продавцем, тобто обидва суб'єкти не можуть відмовитися при обміні своїх цінностей на даний товар – гроші;
 - - наявність особливих фізичних властивостей у товару-грошей, придатності для постійного обміну;
 - - тривале виконання грошима ролі загального еквівалента.

- **В той же час гроші, на відміну від звичайних товарів, є особливим товаром:**
- *споживча вартість* товару, що виконує роль загального еквіваленту ніби подвоюється (крім конкретної споживчої вартості, вони мають загальну споживчу вартість, оскільки з їх допомогою людина може задовольнити будь-яку потребу);
- *вартість* грошей має зовнішню форму прояву до їх обміну на ринку. Товар-гроші завжди можна обміняти на будь-який інший товар, необхідний власнику грошей. В той час, як вартість звичайного товару прихована і виявляється в процесі обміну, коли товар продається на ринку.

- **Таким чином, особливість грошей полягає в наступному:**
- - *гроші* – це товар, що виділився стихійно;
- - *гроші* – це особливий привілейований товар, який відіграє роль загального еквівалента;
- - *гроші* розв'язали протиріччя між вартістю і споживчою вартістю, властиві всім товарам, в тому числі і грошам.

- 1.2 Види грошей

- В своєму розвитку гроші виступали в двох видах:
- повноцінні гроші
- знаки вартості (замінники повноцінних грошей або неповноцінні гроші).

- *Повноцінні гроші* – гроші, у яких номінальна вартість (позначена на них) відповідає реальній вартості, тобто вартості матеріалу, з якого вони зроблені.

- *Неповноцінні гроші* – гроші, у яких номінальна вартість не відповідає реальній вартості, тобто номінальна вартість яких вище реальної.

- . До них належать:
- 1) *металеві знаки вартості* – золота монета, що стерлася;
- білонна монета, тобто дрібна монета, виготовлена з дешевих металів, наприклад міді, алюмінію;
- 2) *паперові знаки вартості*, зроблені, як правило, з паперу (розрізняють паперові і кредитні гроші).

- **Поява знаків вартості при золотому обігу була викликана об'єктивною необхідністю:**
- *по-перше*, золотовидобування не встигало за виробництвом товарів і не забезпечувало повну потребу в грошах;
- *по-друге*, золоті гроші високої портативності не могли обслуговувати дрібний за вартістю оборот;
- *по-третьє*, золотий обіг не володів властивістю об'єктивної економічної еластичності, тобто не міг швидко розширюватися і звужуватися;
- *по-четверте*, золотий стандарт, в цілому, не стимулював виробництво і товарообіг.

- *Паперові гроші* – це представники неповноцінних грошей, які з'явилися як замітники золотих монет. Об'єктивна можливість обігу цих грошей зумовлена особливостями функції грошей як засобу обігу, коли гроші є моментальним посередником в русі товарів.

- *Кредитні гроші* виникають з розвитком товарного виробництва, коли купівля-продаж здійснюється з розстрочкою платежу (в кредит). Їх поява пов'язана з функцією грошей як засобу платежу, де гроші виступають зобов'язаннями продавця, які повинні бути погашені у заздалегідь встановлений термін.

- **Кредитні гроші пройшли наступний шлях розвитку: вексель, банкнота, чек, електронні гроші, кредитні картки.**

- **Вексель** – письмове безумовне, нічим не обумовлене зобов'язання боржника сплатити певну суму в заздалегідь обговорений термін і у встановленому місці.

- Вексель має наступні особливості:
 - абстрактність, тобто відсутність на документі інформації про вид угоди;
 - безперечність, що означає обов'язкову оплату векселя;
 - оборотність, тобто передача векселя як платіжного засобу іншим кредиторам, що означає можливість взаємного зарахування вексельних зобов'язань продавця.

- Розрізняють також *комерційний вексель* (видається під заставу товару) і *банківський вексель*, видається банком-емітентом за наявності певної суми клієнта на депозиті.

- **Банкнота** – кредитні гроші, що випускаються центральним (емісійним) банком країни.
- **Не відміну від векселя, банкнота являє собою безстрокові боргові зобов'язання продавця і забезпечується гарантією центрального банку, який в більшості країн став державним.**

- **Чек** – вид кредитних грошей, який виступає як грошовий документ встановленої форми, який містить безумовний наказ власника рахунку в кредитній установі виплатити держателю чека зазначену суму.
- . Розрізняють три основні види чеків:
- *іменний* – чек на певну суму без права передачі;
- *на пред'явника* – чек без вказівки одержувача;
- *ордерний* – чек на певну суму з правом передачі шляхом індосаменту на звороті документу.

- **Впровадження ЕОМ в кредитних установах створило умови для появи електронних грошей, які стали електронним еквівалентом готівкових грошей та є їх заміником.**

- **Електронні гроші мають ряд особливостей в порівнянні з готівкою:**
- по-перше, готівку у вигляді електронних грошей, як правило, не можна витратити, якщо ці гроші викрадені або втрачені;
- по-друге, після втрати, викрадення або знищення, одразу попередивши про це кредитну установу, можна отримати нові електронні гроші з відновленням первісного балансу;
- по-третє, електронні гроші можуть мати обмежений обсяг.

- **Банківська пластикова картка** – це пластиковий ідентифікаційний засіб, за допомогою якого можна керувати банківським рахунком, тобто здійснювати оплату за товари, послуги та отримувати готівкові кошти.

- 1.3 Функції грошей

- **Першою функцією грошей є функція міри вартості, тобто їх спроможність вимірювати вартість всіх товарів, служити посередником при визначенні ціни.**

- **Разом з тим, необхідно мати на увазі, що не гроші роблять товари порівнюваними. Товари порівнювані за допомогою грошей тому, що вони як і гроші є продуктами людської праці, мають однорідну з ними базу порівняння – абстрактну працю. Виражена в грошах вартість товару є ціною.**

- **Гроші як засіб обігу та платежу.**
- Процес товарного обігу породжує потребу в грошах як засобу обігу. Це зумовлено тим, що грошовий вираз вартості шляхом функції міри вартості ще не означає реалізацію товару.

- **Функція грошей як засобу нагромадження і заощадження.**
- Гроші виступаючи загальним еквівалентом, тобто забезпечуючи його власнику отримання будь-якого товару, стають загальним втіленням багатства. Тому у людей виникне прагнення до їх накопичення та заощадження. Для утворення скарбів гроші вилучаються з обігу, тобто акт купівлі-продажу переривається. Однак просте накопичення і заощадження грошей власнику додаткового доходу не приносить.

- **При вирішенні проблеми доцільності накопичення коштів слід враховувати наступне:**
- - можливість безперешкодного використання розміщених грошових коштів;
- - надійність вкладень;
- - мінімізація ризику;
- - можливість отримання доходу від вкладених коштів.

- **Функція світових грошей.**
- Появу світових грошей викликали зовнішньоторговельні зв'язки, міжнародні кредити, надання послуг зовнішньому партнеру.
- **Світові гроші функціонують як загальний платіжний засіб, загальний купівельний засіб і загальна матеріалізація суспільного багатства.**